

بررسی تاثیر خانواده و والدین بر جامعه پذیری و مسوولیت پذیری فرزندان

سیده زهرا نبی پور

کارشناس الهیات و معارف اسلامی (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)، گروه الهیات، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران
Zahra.nabipour75@gmail.com

چکیده

خانواده مهم ترین نهاد اجتماعی است که در جامعه پذیری، تربیت اجتماعی و مسوولیت پذیری فرزندان نقش اساسی را ایفا می کند و در بین تمامی نهادهای اجتماعی از جایگاه خاصی برخوردار است. پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه آماری دانش آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر رشتخوار در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ است که تعداد آنها ۱۲۰ نفر می باشد. از بین آنها ۹۲ نفر به عنوان نمونه آماری در پژوهش حاضر شرکت داشتند. که به وسیله جدول انتخاب نمونه مورگان و به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزارهای اندازه گیری شامل پرسشنامه مسوولیت پذیری است. به منظور سنجش مسوولیت پذیری از پرسشنامه مسوولیت پذیری که توسط کشانی زاده (۱۳۹۲) تهیه شده است استفاده شد. این پرسشنامه مرکب از ۳۵ سؤال بسته پاسخ بر مبنای مقیاس پنج درجه ای لیکرت تهیه و تنظیم شد. به منظور تعیین روایی محتوا، پرسش نامه به چند نفر از متخصصان تعلیم و تربیت داده شد و پس از دریافت پرسش نامه های تکمیل شده با استفاده از نظرات آنان اصلاحات لازم در آن صورت گرفت. در نتیجه پرسشنامه نهایی به ۲۵ سؤال کاهش یافت. همچنین تعیین پایایی پرسشنامه از فرمول آلفای کرانباخ استفاده شد که مقدار آن با نرم افزار spss، ۰/۹۳ برآورد گردید. در پژوهش کشانی زاده (۱۳۹۲) پایایی پرسشنامه مسوولیت پذیری با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۴۵۶ به دست آمد؛ و روایی آن با روش تحلیل مؤلفه های اصلی مورد تحلیل قرار گرفت. قبل از اجرای تحلیل مؤلفه های اصلی مناسب بودن داده ها برای تحلیل عاملی مورد سنجش قرار گرفت. بررسی ماتریس همبستگی وجود ضرایب ۰/۳؛ و بالاتر را نشان داد که در سطح $(p < 0.05)$ معنادار می باشد؛ که عامل یابی ماتریس همبستگی را مورد تأیید قرار می داد. یافته ها: نتایج پژوهش نشان داد که رفتار خانواده و والدین بر جامعه پذیری و مسوولیت پذیری فرزندان موثر است. واژه های کلیدی: خانواده، جامعه پذیری، دانش آموزان، مسوولیت پذیری

مقدمه

خانواده عامل اصلی در رشد شخصیت فرزندان محسوب می‌شود. به تعبیر جامعه‌شناسان و روانشناسان خانواده، خانواده جایی است که فرزندان در آن فرآیند اجتماعی شدن را طی می‌کنند و سلامت جسمی و روحی و روانی و ارتباطات میان فردی آن‌ها در گرو خانواده سالم است از همه بالاتر اخلاق و راه و روش چه گونه بودن و چه گونه شدن است که در خانواده در وجود فرزندان نهادینه می‌شود. و در نهایت خانواده اساسی‌ترین واحدی است که هر کس به آن تعلق دارد و یک نظام اجتماعی که در آن رابطه اعضا با هم رابطه‌ای عمیق و چند لایه است و در آن دلبستگی‌های عاطفی نیرومند، پایدار و متقابل به یکدیگر متصل می‌شوند. در این میان تربیت نوجوانان در فضای خانواده از اهمیت بالایی برخوردار است (خمسه و حسینیان، ۱۳۸۷).

از جمله اصول انسان‌شناختی در نگرش اسلامی توجه به اصل مسئولیت و رشد و تکامل آن در انسان است. از سوی دیگر، یکی از روش‌های برخورد با مشکلات رفتاری روش «مسئولیت دادن» است. گاهی افراد برای فرار از مسئولیت خطا را به خدا نسبت می‌دهند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ»؛ هر چه از خوبی به شما برسد از طرف خداوند است و هر چه خطا کنید از ناحیه خود شماست (احمدی، ۱۳۸۵). اصل مسئولیت عبارت است از: «افزایش مقاومت فرد در برابر شرایط تا به جای پیروی از فشار مای بیرونی از الزام‌های درونی تبعیت کند که احساس مسئولیت یا احساس تکلیف نامیده می‌شود.» به عبارت دیگر، معنای مسئولیت این است که مددجو دیگران را به خاطر احساسات، افکار، تکانه‌ها و رفتارهای خود سرزنش نکند و مسئولیت آن‌ها را بپذیرد و بداند آنچه را به دیگران نسبت می‌دهد (فرافکنی‌ها) در واقع متعلق به خود اوست (باقری، ۱۳۸۴). در انسان، دو نوع خود وجود دارد: خود طبیعی و خود معقول؛ و به تبع آن، دو نوع مسئولیت ایجاد می‌شود: مسئولیت عمومی و مسئولیت عالی. اولی ناظر بر مسئولیت خود طبیعی است و دومی ناظر بر مسئولیت ایجادشده در خود معقول. مورد اخیر در حیطه ارزش‌های عالی قرار می‌گیرد و ضامن عمل به آن شخصیت انسان است، نه اجبار عوامل خارج از شخصیت؛ مانند مقررات اجتماعی و کیفر و پاداش‌های بیرونی (ساسانی، ۱۳۸۲). درباره مسئولیت‌پذیری به‌عنوان یکی از ویژگی‌های انسانی از زمانهای گذشته تاکنون اختلاف‌نظرهایی وجود دارد برای مثال فرید انسان مسئول اعمال و رفتار خود نیست، بلکه تمام رفتارها را نیروهایی تعیین می‌کند که در درون انسان قرار دارند. درحالی‌که آدلر بر مسئولیت فردی و اجتماعی تأکید دارد (شفیع‌آبادی، ۱۳۹۲). بنابراین تعریف مسئولیت‌پذیری نیز یکسان نیست؛ مثلاً از دیدگاه وجود‌گرایان، مسئولیت‌پذیری به معنای متعلق بودن انتخاب‌ها به خود ما و برخورد صادقانه با آزادی است و در نظریه گشتالت درمانی مسئولیت‌پذیری یعنی اتکاء بر توانایی خویش جهت انتخاب کردن است (شارف؛ ترجمه فیروز بخت، ۱۳۸۱). مسئولیت یکی از ویژگی‌های شخصیتی است که معمولاً به‌صورت یک نگرش در ساختار روانی و رفتاری فرد شکل می‌گیرد و یک متغیر عمده و اساسی در رفتار اجتماعی محسوب می‌شود؛ و لذا در آموزش رفتارهای اجتماعی جایگاه جالب توجهی دارد (بهرامی و همکاران، ۱۳۸۳). حوزه مسئولیت انسان شامل مسئولیت فردی، خانوادگی، اجتماعی، نزدیکان و مسئولیت در برابر عهد و پیمان الهی است. ۶. تناسب تکلیف با توان فرد و عمل به تکالیف از جمله نکات مهم در جهت افزایش مسئولیت است. تناسب تکلیف با ظرفیت و توان نوجوان از بروز احساس شکست در او جلوگیری می‌کند؛ احساسی که منجر به تسلیم شدن و سلب مسئولیت فرد می‌شود. در حوزه عمل قرار گرفتن نیز موجب افزایش حس مسئولیت شده، یک احساس ارزشمند و عشق را در دل انسان پدید می‌آورد، اما قرار گرفتن در دایره «آرزوها»، به بی‌اعتنایی نسبت به پذیرش مسئولیت و سلب اختیار و در نتیجه، «شکست» می‌انجامد؛ شکستی که احساس بی‌ارزشی را در پی دارد. امام علی علیه‌السلام در این زمینه می‌فرماید: عمل را رفیق خود قرار ده، اما آرزویت دشمن توست (ساسانی، ۱۳۸۲).

در فرهنگ سخن، مسئولیت به معنی کاری را عهده دار شدن و عواقب و پیامدهای آن را پذیرفتن، پاسخگو بودن، موظف بودن، تعهد به کسی یا چیزی، و در لغت نامه دهخدا به معنی ضمان، تعهد ضمان، مواظبت امری کردن، متعهد کردن و موظف بودن آمده است. (حسینی قمی، ۱۳۹۱). مسئولیت‌پذیری اشاره به خلق و خوی قابل اعتماد، هشیار، مسئول و منظم دارد و فرد

مسئولیت پذیر در هنگام مواجهه با بازخورد منفی دربارهٔ یک عمل یا تصمیم، منابع بیشتری را برای عمل و ایستادگی در حل مشکلات اختصاص می‌دهد (اسچولوز- هارت، تورو- کرونینگ و فری، ۲۰۰۹، به نقل از زارع بهرام آبادی، دره و اژدری ۱۳۸۹). مسئولیت پذیری رفتار تکلیف محور و هدف محور را شامل می‌شود و مشخص می‌کند که یک نفر تصمیم خود را برای انجام یک عمل ادامه می‌دهد و به سرانجام می‌رساند. در واقع مسئولیت پذیری، ویژگی شخصیتی مرتبط با عملکرد شغلی مطلوب و سپر محافظت کننده در برابر فشارهای شغلی می‌باشد (زارع بهرام آبادی، دره و اژدری ۱۳۸۹). کلمز و بین مسئولیت را از نظر لغوی، توانایی پاسخ دادن و در عرف عام به مفهوم تصمیم گیری مناسب و مؤثر دانسته‌اند. منظور آن‌ها از تصمیم گیری مناسب این است که فرد در چهارچوب هنجارهای اجتماعی و انتظاراتی که از او می‌رود، دست به انتخاب بزند که سبب ایجاد روابط انسانی مثبت، موفقیت و افزایش ایمنی و آسایش خاطر می‌شود و منظور از پاسخ مؤثر، پاسخی است که فرد را قادر سازد تا به هدف‌هایی که باعث تقویت عزت نفس می‌شوند، دست یابد. (کلمز و بین، ۱۳۸۵). اصل مسئولیت عبارت است از «افزایش مقاومت فرد در برابر شرایط، تا به جای پیروی از فشارهای بیرونی از الزام‌های درونی تبعیت کند که احساس مسئولیت یا احساس تکلیف نامیده می‌شود» (باقری، ۱۳۷۴). فردریک پرز معتقد است که انسان از طریق آگاهی قادر به انتخاب است و بنابراین، مسئول رفتار خود است. هر فرد بالغ و سالم از توانایی فکر کردن و واکنش دهی برخوردار است و در نتیجه، مسئول زندگی خویش است. او به مسئولیت به عنوان توانایی پاسخگویی خلاق به محیط نگاه می‌کند (شیلینگ، ترجمه آریین، ۱۳۸۴). در میان روانشناسان آدلر بیشتر بر مسئولیت اجتماعی تأکید دارد. او اولین روانکاو است که به ماهیت اجتماعی انسان می‌پردازد. به نظر او انسان دائماً در جامعه با مردم در تماس است و مجموعهٔ این تماس‌ها، سبب پرورش حس اجتماعی و آموختن احساس مسئولیت و همکاری می‌شود (شیلینگ، ترجمه آریین، ۱۳۸۴). دربارهٔ مسئولیت و رابطهٔ آن با زندگی، گلاسر معتقد است که ناخشنودی و افسردگی نتیجهٔ عدم احساس مسئولیت است. فرد غیرمسئول برای خود و دیگران ارزش قائل نیست. در نتیجه خود و دیگران را آزوده می‌کند. (شفیع آبادی، ۱۳۹۲). بر اساس نظریهٔ چلبی، احساس مسئولیت به شخص اجازه می‌دهد که همزمان فعال باشد، برای کسب موفقیت کوشش نماید، محیط درونی و بیرونی خود را کنترل کند، خودتنظیم باشد، خردورز باشد و در عین حال نسبت به دیگران احساس تعلق عاطفی داشته باشد (چلبی، ۱۳۸۵).

تربیت فرزندان در نتیجه پذیرش مسئولیت و تلاش و هماهنگی پدر و مادر است. واگذاری تربیت فرزندان به مادر و خالی کردن میدان تربیت از پدران، فرزندان را معمولاً با مشکلات و اختلالات رفتاری غیرقابل جبران مواجه می‌سازد (خمسه و حسینیان، ۱۳۸۷). تربیت فرزندان در نتیجه پذیرش مسئولیت و تلاش و هماهنگی پدر و مادر است. واگذاری تربیت فرزندان به مادر و خالی کردن میدان تربیت از پدران، فرزندان را معمولاً با مشکلات و اختلالات رفتاری غیرقابل جبران مواجه می‌سازد (خمسه و حسینیان، ۱۳۸۷). صاحب‌نظران معتقدند با این که مادران در تربیت مهارت بیشتری دارند ولی پدران در تربیت مؤثرترند. بنابراین پدران باید در امر تربیت، نگهداری و رشد و شکوفایی کودکان نقش و مشارکت داشته باشند. معمولاً فرزندان خانواده تصویری اغراق آمیز از پدر دارند او را بزرگ‌تر، قوی‌تر و دارای نیرویی مضاعف می‌پندارند که اطلاعات کافی هر زمینه و توانایی حل همه مشکلات را دارند، او را کانون ارضای نیازهای مادی، روانی، اجتماعی، عاطفی و ارتباطی و عامل امنیت خانه و خانواده می‌دانند. این تصورات و توقع‌ها مسئولیت‌های بزرگ و تعیین‌کننده‌ای بر عهده پدران می‌گذارد و آنان را وامی‌دارد تا در امور تربیت و چگونگی رشد و شکوفایی کودک مشارکت و نقش ویژه‌ای داشته باشند (ریاحی، امینی و ویسی، ۱۳۹۱).

با توجه به مطالب و پژوهش‌های فوق و به دلیل آنکه فرزندان هر خانواده آینده سازان کشور هستند و جامعه پذیری، تربیت و مسوولیت پذیری آنها امری است که پس از سلامت جسمی و روانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و همچنین به دلیل نقش مهم و مؤثر الگوی تربیتی والدین بر فرزندان، و از آنجا که بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه نقش خانواده بر سایر ابعاد سلامت روحی و روانی فرزندان پرداخته است، در این پژوهش تلاش شد تا به بررسی تاثیر خانواده بر جامعه پذیری، تربیت و مسوولیت پذیری آنان پرداخته شود.

جامعه پذیری و انواع مسئولیت

انسان حقیقتاً در برابر خداوند، پاسخگو است باید توجه داشت که خداوند انسان را نسبت به برخی چیزها مسئول کرده است و آن را در راستای مسئولیت در قبال خود قراردادده است. به طور کلی انسان، در برابر خود، خانواده و جامعه، مسئول می‌باشد که در ادامه مختصراً به این وظایف و مسئولیت‌ها اشاره می‌کنیم:

مسئولیت در برابر خود: انسان در مقابل خود مسئول دو چیز است؛ اولاً مسئول حفظ و نگهداری سرمایه‌هایی که به او داده شده است که آن‌ها را تزیین نکند. ثانیاً مسئول بهره‌برداری و حداکثر استفاده از نعمت‌هایی که به او داده شده است. مسئولیت‌هایی که انسان در برابر خویش دارد به مسئولیت در برابر نفس، عقل، امور فطری، غرایز و شهوات و اعضاء و جوارح، تقسیم می‌شود. انسان در برابر نفس خویش مسئول است که آن را در راه اطاعت خداوند بکار گیرد. از سوی دیگر دین اسلام پیروان خود را از اندیشه‌های هوس آلود که علاوه بر بی‌ثمر بودن انسان را به وادی گناه سوق می‌دهد بر حذر داشته است. یکی دیگر از مسئولیت‌های انسان در برابر امور فطری است از جمله حقیقت‌جویی؛ که انسان را به کشف حقیقت سوق می‌دهد و خیر اخلاقی؛ که موجب می‌شود انسان به سوی کسب فضایل گام برداشته و از بدی‌ها و رذایل دوری کند. هم‌چنین زیباپسندی؛ که موجب می‌شود هر فردی در درون خود کشش و جاذبه‌ای به سمت زیبایی‌ها، حس کند و بدین‌وسیله معرفت بیشتری به خالق این زیبایی‌ها پیدا کند؛ و احساس عشق و پرستش به موحود برتر؛ که با هدایت آن می‌توان از سقوط این میل فطری در ورطه عشق‌های مجازی جلوگیری کرد و به سوی خداپرستی روی آورد. تمام این امیال فطری، نیاز به تربیت و هدایت دارند تا در مسیر صحیح قرار گرفته و به رشد و شکوفایی برسند و این در صورتی میسر است که از تعالیم انسان‌ساز دین مبین اسلام بهره‌مند شویم. غرایز و شهوات از دیگر اموری است که انسان در مقابل آن وظایفی دارد. برای غریزه، مصداق‌هایی شمرده شده است؛ مانند گرسنگی، تشنگی، غریزه جنسی و... از آنجایی که غریزه، به گونه‌ای طبیعی و غیرارادی در انسان وجود دارد، باید برای جلوگیری از طغیان آن، حدود و ضوابطی مشخص شود که این امر در اسلام با دستوراتی تعدیل شده است که عمل به این دستورات موجب سلامت جسم و آرامش و تعادل روح می‌شود. یکی دیگر از مسئولیت‌های مهم انسان؛ حفظ سلامت و قوت و اعتدال بدن و به‌کارگیری اعضاء و جوارح در جهتی که خداوند امر کرده است می‌باشد و هر یک از این دستورات به‌عنوان حقی از حقوق اعضاء و جوارح انسان مطرح شده است که عبارت‌اند از: حق زبان، حق گوش، حق چشم، حق دست، حق پا، حق شکم و حق فرج؛ بنابراین حفظ اعضاء و جوارح از محرمات، با بهره‌گیری از تعالیم شرع از ضروریات زندگی انسان است که بی‌توجهی به آن، روح و جسم انسان را به تباهی می‌کشاند (مقدس نیا و محمدی، ۱۳۸۹).

مسئولیت در برابر خانواده: ازدواج، مبادرت به یک خدمت مقدس و تحمل یک مسئولیت است. در این بنیاد مقدس، هر یک از زن و مرد و هم‌چنین فرزندان و پدر و مادر، به‌طور متقابل، حقوقی بر یکدیگر دارند که این حقوق، مسئولیت‌هایی را برای طرف مقابل به وجود می‌آورد.

۱- حقوق پدر و مادر بر فرزند: برخی از این حقوق عبارت‌اند از این‌که: فرزندان در همه حال از آنان تشکر کنند، در غیر معصیت خدا امر ونهی آنان را بپذیرند، در پنهان و آشکار خیرخواه آنان باشند، با آن‌ها برخورد نیکو داشته باشند، نیاز آنان را قبل از این‌که بیان کنند برآورده سازند، با گفتار کریمانه با آن‌ها سخن گویند، با دیده رأفت به آن‌ها بنگرند و...

۲- حقوق فرزند بر پدر و مادر: برخی از این حقوق عبارت‌اند از: تعلیم حلال و حرام، تربیت دینی، تحسین اسم، حق اکرام، تحسین آداب، تأمین روزی پاک و حلال، فنون تیراندازی و شنا، تزویج، حق کتابت و...

۵- حق اقوام و خویشاوندان: مهم‌ترین حق اقوام و خویشاوندان، صلح‌رحم است و چه‌بسا در ورای این حق عظیم، بسیاری از حقوق دیگر نیز رعایت شده و با عدم رعایت آن، بسیاری از حقوق، ضایع شود (مقدس نیا و محمدی، ۱۳۸۹).

مسئولیت در برابر اجتماع: انسان موجودی اجتماعی است و در طول زندگی، ناگزیر از معاشرت با دیگران می‌باشد؛ در همین راستا دین مبین اسلام، وظایفی را برای افراد، نسبت به یکدیگر، تعیین کرده است که همان مسئولیت‌های اجتماعی می‌باشد و به دو مرحله اندیشه و عمل تقسیم می‌شود. از دیدگاه اسلام، روابط اجتماعی انسان در مرحله اندیشه بر مبنای خیرخواهی، محبت، مودت و حسن ظن می‌باشد؛ یعنی انسان باید صفحه اندیشه و نیت خود را نسبت به برادران و خواهران

خود، نیکو سازد. دین مقدس اسلام در مرحله عمل، برای تنظیم روابط اجتماعی انسان‌ها، آداب و وظایفی قرارداد است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱- **امر به معروف و نهی از منکر:** همان‌طور که فرد، بر اثر تمرّد در برابر عادات و رسوم جامعه، مسئول است، جامعه نیز به خاطر سکوت در مقابل شرّ و چشم‌پوشی از فساد، در مقابل فرد، مسئول خواهد بود. در اهمیت امر به معروف و نهی از منکر، همین بس که حفظ دین در همه ابعادش به اجرای آن بستگی دارد و سعادت دنیا و آخرت در گرو عمل به این دو فریضه الهی می‌باشد.

۲- **حضور در مجامع عمومی:** اسلام، آئینی بشردوست و اجتماعی است؛ اغلب فروع دین و دستورات اسلام از قبیل خمس، زکات، جهاد، حجّ و... جنبه اجتماعی دارند. لذا درمی‌یابیم که تفکر و ایده‌انزواطلبی و گوشه‌گیری از مجامع مردمی و اکتفاء به پاره‌ای از عبادات، نوعی عافیت‌طلبی و به معنای شانه خالی کردن از زیر بار مسئولیت‌های اجتماعی اسلام است و هرگز مورد پسند و پذیرش خداوند متعال و اولیای بزرگوار دین نمی‌باشد.

۳- **احترام به حقوق دیگران:** یکی دیگر از وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی، احترام به حقوق دیگران می‌باشد. لذا اگر کسی جان و مال و ناموس دیگری را مورد تجاوز قرار دهد علاوه بر این‌که در مقابل خداوند، مسئول است؛ مطابق قوانین اجتماعی، مجازات خواهد شد؛ چراکه اگر در جامعه انسانی، امنیت وجود نداشته باشد؛ هرج و مرج و بی‌قانونی، همه جا را فرا می‌گیرد.

۴- **عدالت در برخورد های اجتماعی:** عدالت اجتماعی به این معنا است که انسان، هرکسی را درجایی که از نظر عقل، شرع و یا عرف، مستحقّ آن است قرار دهد؛ نیکوکار را به خاطر احسانش نیکی کند و بدکار را به دلیل بدیش عقاب نماید. حقّ مظلوم را از ظالم بستاند و در اجرای قانون تبعیض و استثناء قائل نشود. بنابراین در جامعه اسلامی، تک‌تک افراد، از عوام گرفته تا صاحب‌منصبان و مدیران حکومتی وظیفه‌دارند، عدالت را در هر موقعیتی که قرار دارند و در مقابل هر فردی، اجزاء کنند.

۵- **مسئولیت در برابر جهل‌ها و بی‌خبری‌ها:** یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های اجتماعی، قیام علیه جهل و بی‌خبری است، چراکه اجتماع همانند پیکر واحدی است که جهل و بی‌خبری عده‌ای از افراد آن، تأثیر مخربی بر کلاً جامعه خواهد گذاشت. لذا وظیفه افراد عالم و آگاه جامعه این است که دیگران را از جهل و بی‌خبری نجات دهند و از بذل علم خود به افراد شایسته بخل نوزند.

۶- **مسئولیت در برابر فقرها و گرسنگی‌ها:** یکی دیگر از مسئولیت‌های اجتماعی این است که افراد، از حال یکدیگر باخبر باشند و به یکدیگر کمک کنند. در جامعه اسلامی، نباید فقر و اختلاف طبقاتی وجود داشته باشد به همین دلیل در نظام اقتصادی اسلام علاوه بر این‌که مالکیت خصوصی افراد محترم شمرده شده است؛ اما برای محدود کردن آن، قوانینی مانند خمس، زکات، انفاق و... در نظر گرفته شده است که منجر به توزیع عادلانه ثروت و جلوگیری از انباشت آن در دست عده‌ای خاص می‌شود. لذا همگی ما مسئولیم تا با بهره‌گیری از تعالیم وحی، این معضل اجتماعی را ریشه‌کن سازیم.

۷- **وفا به عهد و پیمان:** وفا به پیمان یکی از مسئولیت‌های مهم اجتماعی است؛ چراکه بدون آن هیچ‌گونه همکاری اجتماعی میسر نیست و پیمان‌شکنی سبب سلب اعتماد عمومی شده و موجب پراکندگی اجزاء جامعه از هم خواهد شد؛ که این امر، ضررهای جبران‌ناپذیری بر پیکره اجتماع، وارد می‌آورد.

۸- **حسن خلق:** برخورد نیکو با دیگران، انس و الفت را بین افراد جامعه، افزایش داده و موجب می‌شود، افراد در فعالیت‌های اجتماعی، تعامل بیشتری با یکدیگر داشته باشند و این اتحاد، خیرات و برکات زیادی برای فرد و جامعه به دنبال دارد و جامعه را به سوی کسب فضایل، سوق می‌دهد. آنچه تاکنون گفتیم اشاره‌ای مختصر بود به وظیفه انسان در برابر خود، خانواده و جامعه. باید توجه داشت که اصولاً دین از مسئولیت انفکاک‌پذیر نیست و انسان متدین خواه‌ناخواه برای خود خانواده و اجتماع، احساس مسئولیت می‌کند؛ چراکه بی‌تفاوتی با دینداری سازگار نیست (رحیمی، ۱۳۸۸).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه آماری دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر رشتخوار در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ است که تعداد آنها ۱۲۰ نفر می‌باشد. از بین آنها ۹۲ نفر به عنوان نمونه آماری در پژوهش حاضر شرکت

داشتند. که به وسیله جدول انتخاب نمونه مورگان و به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزارهای اندازه گیری شامل پرسشنامه مسوولیت پذیری است. به منظور سنجش مسوولیت پذیری از پرسشنامه مسوولیت پذیری که توسط کشانی زاده (۱۳۹۲) تهیه شده است استفاده شد. این پرسشنامه مرکب از ۳۵ سؤال بسته پاسخ بر مبنای مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت تهیه و تنظیم شد. به منظور تعیین روایی محتوا، پرسشنامه به چند نفر از متخصصان تعلیم و تربیت داده شد و پس از دریافت پرسشنامه‌های تکمیل شده با استفاده از نظرات آنان اصلاحات لازم در آن صورت گرفت. در نتیجه پرسشنامه نهایی به ۲۵ سؤال کاهش یافت. همچنین تعیین پایایی پرسشنامه از فرمول آلفای کرانباخ استفاده شد که مقدار آن با نرم افزار SPSS، ۰/۹۳ برآورد گردید. در پژوهش کشانی زاده (۱۳۹۲) پایایی پرسشنامه مسوولیت‌پذیری با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۴۵۶ به دست آمد؛ و روایی آن با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی مورد تحلیل قرار گرفت. قبل از اجرای تحلیل مؤلفه‌های اصلی مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی مورد سنجش قرار گرفت. بررسی ماتریس همبستگی وجود ضرایب ۳/ و بالاتر را نشان داد. ارزش کاریز- مایر- الکین ۰/۶۴۵ بود که این مقدار بیشتر از مقدار پیشنهادی ۰/۶ می‌باشد. آزمون کرویت بارتلت در سطح $(p < 0/05)$ معنادار می‌باشد؛ که عامل یابی ماتریس همبستگی را مورد تأیید قرار می‌داد. تحلیل مؤلفه‌های اصلی وجود ۵ مؤلفه بالارزش‌های ویژه بیشتر از ۱ را نشان داد که به ترتیب ۴/۱۷۲، ۳/۳۰۴، ۳/۰۵۱، ۲/۱۹۷، ۱/۷۶۷ درصد واریانس را تبیین می‌کند. این پنج مؤلفه در مجموع ۷۱/۰۳۲ درصد از واریانس‌ها را پیش‌بینی می‌کند. در این پژوهش فرضیه تحقیق از طریق آزمون آماری متناسب (تحلیل رگرسیون و ضریب همبستگی پیرسون) در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است که تجزیه و تحلیل اطلاعات آماری این پژوهش بوسیله نرم افزار SPSS.19 انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش

الف: توصیف داده‌ها:

در این قسمت، ابتدا به گزارش شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش پرداخته می‌شود.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی متغیر مسوولیت‌پذیری دانش‌آموزان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
مسوولیت‌پذیری دانش‌آموزان	۹۲	۷۹,۳۵	۸,۵۲

همانطور که نتایج جدول نشان می‌دهد میانگین مسوولیت‌پذیری دانش‌آموزان (۷۹,۳۵) می‌باشد.

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی نمرات تراز شده جامعه پذیردانش‌آموزان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
جامعه پذیردانش‌آموزان	۹۲	۵۱,۱۵	۸,۱۷

همانطور که نتایج جدول نشان می‌دهد میانگین نمرات تراز شده جامعه پذیردانش‌آموزان (۵۱,۱۵) می‌باشد.

جدول ۳: شاخص‌های توصیفی ادراک از ویژگی‌های عاطفی رفتاری والدین و مولفه‌های آن

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
مسوولیت‌پذیری	۹۲	۱۸,۲۱	۴,۲۲
پاسخ‌دهی	۹۲	۱۶,۲۳	۳,۲۱
اقتدار	۹۲	۱۶,۲۱	۳,۵۶
صمیمیت	۹۲	۱۷,۴۴	۴,۱۲
ثبات	۹۲	۱۹,۰۲	۴,۸۹
دسترس‌پذیری	۹۲	۱۷,۱۲	۵,۲۳
ویژگی‌های عاطفی رفتاری والدین	۹۲	۱۱۲,۱۱	۹,۱۸

همانطور که نتایج جدول نشان می‌دهد در بین مولفه‌های ادراک از ویژگی‌های عاطفی رفتاری پدر بیشترین میانگین مربوط به مسولیت پذیری (۱۸,۲۱) و کمترین میانگین مربوط به اقتدار (۱۶,۲۱) می‌باشد.

فرضیه تحقیق: بین ادراک از ویژگی‌های عاطفی و رفتاری والدین و مسولیت پذیری دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

جدول ۴: نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل ضریب همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه بین ادراک از ویژگی‌های عاطفی و رفتاری والدین و مسولیت پذیری دانش‌آموزان

مسئولیت پذیری دانش‌آموزان		متغیر
تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
۹۲	*,۰۳۲**	۰,۰۰۱

* = $p < 0/05$

** = $p < 0/01$

با توجه به یافته‌های جدول فوق می‌توان استنباط نمود که بین ادراک از ویژگی‌های عاطفی و رفتاری والدین و مسولیت پذیری دانش‌آموزان رابطه معنی دار مثبتی وجود دارد. و ضریب همبستگی محاسبه شده ($r = 0,32, p < 0/01$) از این رو؛ با اطمینان ۹۹ درصد، فرض صفر رد و فرض خلاف تأیید می‌گردد. به عبارت دیگر، هرچه ادراک دانش‌آموزان از ویژگی‌های عاطفی رفتاری والدین مثبت تر باشد دانش‌آموزان از حس مسولیت پذیری بالاتری برخوردار خواهند بود.

بحث و نتیجه‌گیری

خانواده مهم ترین نهاد اجتماعی است که در جامعه پذیری و مسولیت پذیری فرزندان نقش اساسی را ایفا می‌کند و در بین تمامی نهادهای اجتماعی از جایگاه خاصی برخوردار است. خانواده عامل اصلی در رشد شخصیت فرزندان محسوب می‌شود. هدف این تحقیق بررسی تاثیر خانواده بر جامعه پذیری، تربیت و مسولیت پذیری فرزندان است. پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه آماری دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر رشتخوار در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ است که تعداد آنها ۱۲۰ نفر می‌باشد. از بین آنها ۹۲ نفر به عنوان نمونه آماری در پژوهش حاضر شرکت داشتند. که به وسیله جدول انتخاب نمونه مورگان و به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزارهای اندازه گیری شامل پرسشنامه مسولیت پذیری است. به منظور سنجش مسولیت پذیری از پرسشنامه مسولیت پذیری که توسط کشانی زاده (۱۳۹۲) تهیه شده است استفاده شد. این پرسشنامه مرکب از ۳۵ سؤال بسته پاسخ بر مبنای مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت تهیه و تنظیم شد. به منظور تعیین روایی محتوا، پرسشنامه به چند نفر از متخصصان تعلیم و تربیت داده شد و پس از دریافت پرسشنامه‌های تکمیل شده با استفاده از نظرات آنان اصلاحات لازم در آن صورت گرفت. در نتیجه پرسشنامه نهایی به ۲۵ سؤال کاهش یافت. همچنین تعیین پایایی پرسشنامه از فرمول آلفای کرانباخ استفاده شد که مقدار آن با نرم افزار SPSS ، ۰/۹۳ برآورد گردید. در پژوهش کشانی زاده (۱۳۹۲) پایایی پرسشنامه مسولیت‌پذیری با استفاده از ضریب آلفای کرانباخ ۰/۴۵۶ به دست آمد؛ و روایی آن با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی مورد تحلیل قرار گرفت. قبل از اجرای تحلیل مؤلفه‌های اصلی مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی مورد سنجش قرار گرفت. بررسی ماتریس همبستگی وجود ضرایب ۰/۳ و بالاتر را نشان داد. ارزش کاریز- مایر- الکین ۰/۶۴۵ بود که این مقدار بیشتر از مقدار پیشنهادی ۰/۶ می‌باشد. آزمون کرویت بارتلت در سطح ($p < 0/05$). معنادار می‌باشد؛ که عامل یابی ماتریس همبستگی را مورد تأیید قرار می‌داد. تحلیل مؤلفه‌های اصلی وجود ۵ مؤلفه بارزهای ویژه بیشتر از ۱ را نشان داد که به ترتیب ۴/۱۷۲، ۳/۳۰۴، ۳/۰۵۱، ۲/۱۹۷، ۱/۷۶۷ درصد واریانس را تبیین می‌کند. این پنج مؤلفه در مجموع ۷۱/۰۳۲ درصد از واریانس‌ها را پیش‌بینی می‌کند.

دربحث و نتیجه گیری فرضیه تحقیق با توجه به تحقیقات پیشین می‌توان گفت: بر اساس نظریه گاف (۱۹۶۸) وظیفه شناسی، مسئولیت پذیری، قابلیت اعتماد، عمل کردن بر اساس نظم و مقررات و اعتقاد بر این که عقل و دلیل باید بر زندگی مسلط باشد از ویژگی های شخصیتی نسبتاً پایدار میان فردی و درون فردی افراد است. گاف معتقد است که گرچه مسئولیت تا اندازه ای با مردم آمیزی و خویشتن داری همبسته است اما باید بر ارزش‌ها و کنترل‌ها که عوامل مشخص و مهمی در زندگی افراد است تأکید نمود. فردی که دارای احساس مسئولیت بالایی است نیازهای خود را در راه نیازهای جمع فدا می کند. این قبیل افراد پیامدهای رفتارهای خود را می پذیرند و قابل اعتماد و اطمینان هستند. نسبت به ساختار اجتماعی بزرگ تر احساس تعهد کرده و اگرچه لزوماً رهبر نیستند اما درستکار بوده و به عهد خود وفا می کنند.

منابع و مأخذ

- اتکینسون، ریتا ال، و همکاران. (۱۳۸۵). زمینه روانشناسی، ترجمه: محمد تقی براهنی و همکاران. تهران: انتشارات رشد.
- احدی، حسن و جمهری، فرهاد. (۱۳۸۰). روان شناسی رشد. تهران: بنیاد باقری، خسرو (۱۳۷۴). نگاهی دوباره به تعلیم و تربیت اسلامی. تهران انتشارات مدرسه.
- حسینی قمی، طاهره. (۱۳۹۱). مسئولیت پذیری در دانش آموزان، رشد مشاور مدرسه، دوره هفتم، شماره ۲، ۱۶-۱۹.
- خمسه، اکرم. حسینیان، سیمین (۱۳۸۷). بررسی الگوهای صمیمیت در دانشجویان متأهل: مجله مطالعات زنان، سال ۶، دوره ۹. ریاحی، فروغ، امینی، فاطمه. ویسی، محمد صالح (۱۳۹۱). مشکلات رفتاری کودکان و ارتباط آن با سلامت روان مادران. فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی. جهرم، دوره ۱۰، شماره ۱.
- زارع بهرام آبادی، مهدی؛ دره، ایمان واژدری، گلناز. (۱۳۸۹). رابطه بین دلبستگی شغلی، مسئولیت پذیری و تحلیل عاطفی با رضایت شغلی. فصلنامه فرهنگ مشاوره، سال اول، شماره ۴، ۵-۲۴.
- ساراسون، ایرون جی؛ و ساراسون، باربارا آر. (۱۳۸۳). روان شناسی مرضی، مترجمان: بهمن نجاریان، محمدعلی اصغری مقدم، محسن دهقانی. تهران: رشد.
- شفیع آبادی، عبدالله؛ و ناصری، غلامرضا. (۱۳۸۰). نظریه‌های مشاوره و روان درمانی، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- شیلینگ، لوئیس. (۱۳۸۴). نظریه‌های مشاوره (دیدگاه‌های مشاوره)، ترجمه: خدیجه آرین، تهران: انتشارات اطلاعات.
- صابران، سعاد. (۱۳۹۳). بررسی رابطه مولفه های فراشناختی با رفتارهای جامعه‌ستیزی و مسئولیت پذیری نوجوانان دختر. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تربت جام.
- فرجاد، محمد حسین. (۱۳۸۸). آسیب شناسی اجتماعی خانواده و طلاق، تهران، بدر.
- کشانی زاده، زهرا. (۱۳۹۲). بررسی نقش خود پنداره در نگرش‌های ناکارآمدی و مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان پایه ششم. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قاینات.
- کلمز، هریس و بین، رینولد. (۱۳۸۵). آموزش مسئولیت به کودکان، ترجمه: پروین علی پور. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی
- کلمز، هریس و بین، رینولد. (۱۳۸۵). آموزش مسئولیت به کودکان. ترجمه: پروین علی پور. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی
- گلاسر، ویلیام. (۱۳۸۵). مدارس بدون شکست. ترجمه: حمزه تبریزی و مؤده تبریزی. تهران: آشیان. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی، ۱۹۸۹).
- گلاسر، ویلیام. (۱۳۸۴). مدارس بدون شکست، ترجمه: حمزه تبریزی و مؤده تبریزی، تهران: آشیان، (انتشار به زبان اصلی، ۱۹۸۹).
- گلاسر، ویلیام. (۱۳۸۵). مدارس بدون شکست، ترجمه: حمزه تبریزی، تهران: رشد، (انتشار به زبان اصلی، ۱۹۲۵).

مارنات، گری گراث، (۱۳۷۵). راهنمای سنجش روانی، ترجمه: حسن پاشا شریفی. تهران: انتشارات رشد.
مارنات، گری گراث، (۱۳۸۴). راهنمای سنجش روانی، ترجمه: حسن پاشا شریفی و محمدرضا نیکخو. تهران: رشد
موريس جی، الیاس. (۱۳۸۰). یادگیری و آموزش مهارت‌های اجتماعی و عاطفی، ترجمه: فرهمندیان. تهران: مؤسسه فرهنگی
انتشارات بینش

میرزایی علویجه، مهدی؛ نصیر زاده، مصطفی؛ اسلامی، احمد علی؛ شریفی راد، غلامرضا و حسن زاده، اکبر. (۱۳۹۲). تأثیر
عملکرد خانواده در وابستگی جوانان به مواد مخدر صنعتی. فصلنامه علمی-پژوهشی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت ۱، ۲.
۳۰-۱۹

نیک نژادی، فرزانه. (۱۳۸۶). تأثیر آموزش روشهای تربیتی بر اساس دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی بر تغییر نگرش مادران در
تربیت فرزندان. پژوهش در برنامه ریزی درسی، ش ۱۴، ۲۳ - ۴۲.